

ЛЕГЕНДИТЕ И ПРЕДАНИЯТА - НЕПИСАНАТА ГЕРОИЧНА ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРИЯ

В прозаичния фолклор на нашия народ особен интерес представляват преданията и легендите. Те се различават по съдържание, тематика, основна цел и функция, имат характерни особености и художествена форма.

По своето съдържание ПРЕДАНИЯТА се делят на три групи:

- ✓ за исторически събития,
- ✓ за личности
- ✓ за местности.

Народното ни творчество е богато на предания, предавани от уста на уста, от майка на дъщеря, от баща на син, от поколение на поколение... Както в народните песни, така и в преданията могат да се открият множество древни мотиви и герои, зад които се крият действително живели исторически личности.

Най-голям брой предания са свързани с османското нашествие. Преданията за селища и местности най-често са посветени на обяснение какво знаменателно събитие се е случило по времето, *„когато турците дошли по нашите места“*. Обвързването на историческия спомен с поезията на преданието и легендата не подминава дори и цветята - от кървавите сълзи на девойката, подирила спасение от нашественика далече горе в планината, се ражда цветето момина сълза.

По правило те се изграждат върху спомени за значими исторически събития, с важна роля в историята на народа. Историческата истина е обаче размита, като е прибавен фантастичен елемент от приказките. Ясно е изразено отношението на народа към съответното събитие. Дадената преценка е винаги обективна и съвпада с народните интереси. Такива са преданията за падането на Търново под турско робство, за потурчването на някои български области и др.

Доста близки до тях са преданията за исторически герои, заслужаващи почитта и любовта на народа. Те изразяват идеала за свободолюбив и юначество, въздействат с проявените етични и нравствени качества. Любим образ е Крали Марко. В почти всички краища на страната срещаме разкази за неговите подвизи, чутовната му сила и за верния му Кон Шарколия. Съществуват предания за отшелника Иван Рилски, за последните наши владетели преди падането на България под турско иго - Шишмановците; за хайдутите - Индже войвода в Странджа планина и в Балкана.

В преданието *„Хаджи Димитър“* се разказва как малко след раждането на героя идват три митични същества. В появата на орисниците преданието напомня вълшебните приказки. Първата му пожелава да е здрав като камък и да порасне красив момък. Втората се съгласява с нея, но прибавя той да си остане ерген. Третата предсказва, че ще бъде толкова прочут юнак, че навсякъде за него песни ще се пеят. Тя излиза права. Юнакът винаги побеждава препятствията и трудностите - най-силен и ловък е, най-хубав! Единствено по такъв начин си го представя безименният народен певец - като една благородна и кристално чиста личност!

Както ни е известно, Хаджи Димитър е действителна историческа личност. Бил е водач на чета заедно със Стефан Караджа и загива в сражение с турските войски на връх Бузлуджа в Стара планина през 1868 г.

Неговата героична смърт вдъхновява поета-революционер Христо Ботев да напише прочутата балада *„Хаджи Димитър“*. Според нея той е жив и се сражава на Балкана. Символ е на всички борци за свобода.

А в страшните години на турското владичество мало и голямо разнася от уста на уста подвизите на този юначен българин.

Най-многобройни са преданията за местности, селища, скали, от които се хвърлят гонени от поробителите жени и девойки. Срещат се и разкази за съкровища, скрити в пещери, скали или могили, а също и невероятни истории за реки, езера и извори.

Народните предания обхващат изобилен познавателен материал, понеже в преобладаващата си част са изградени върху безспорни случки. Народът ги разказва като реално станали, макар в тях да има доста вълшебни елементи. Композицията им е много проста в сравнение с приказките. Всъщност те се спират само на един единствен епизод, хвърлят светлина върху една страна на поетичния образ, но винаги са оригинални по съдържание и форма.

НАРОДНИТЕ ЛЕГЕНДИ се различават от преданията главно по своята тематика. По съдържание те се делят на няколко групи:

- ✓ разкази за митични същества;
- ✓ легенди за библейски лица от Стария и Новия завет;
- ✓ легенди за сътворението на света според богомилските апокрифи;
- ✓ легенди за произхода на човека и на различни народности;
- ✓ легенди за произхода на животни и природни явления.

Легендите датират от времето, когато възниква светът - било е време, когато светът още не е бил направен, а навсякъде имало само вода и живеели само Бог и дявол. Било е време, „когато дядо Господ ходел по земята“, когато болести нямало и само смъртта косяла хората по Божие повеление и хората я кълнели, затова тя измолила от Бога да прати болести, та хората тях да кълнат вместо нея. Имало е и време, когато дядо Ной или св. Никола направили гемията, когато Адам и Ева били изгонени от Рая или когато човеците били некръстени, когато умрял Христос или пък Адам. Тези легенди често пъти почиват върху свободни интерпретации на сюжети от Стария завет или апокрифи, а понякога издават и езични ярвания.

Легендите за библейски лица от Стария и Новия завет са сътворени в по-късна епоха под влиянието на църковните писания и предания, както и на житията на светците и някои апокрифи. Те са първите народни съчинения, в които е проявено отношение към литература и фолклор. Герои в тях са Господ, Адам и Ева, архангел Михаил, Богородица, светиите Петър, Иван, Трифон и др. За тези легенди е присъщ здравият реалистичен елемент, а също и измислицата. В тях няма религиозна екзалтация и мистицизъм. Религиозните лица общуват със селяните, помагат им и дори водят същия начин на живот. Държат се като човеци, отличават се със същите недостатъци и черти на характера.

В разказите за митични същества се говори за срещи с вещици, зли духове, вампири, русалки, караконджули и дяволи. Те са плод на дребни суеверия, неразбиране същността на определени психични прояви като сънища, халюцинации, внушения и самовнушения и показват невежеството на народа.

Забелязваме и битови мотиви, хумористично-сатирични качества - в наша легенда свети Трифон си отрязва носа. Народът прокарва своите етични схващания, изградени не само върху църковните поучения, но и върху неговите социални виждания за справедлив живот. Типични примери откриваме в легендата за грешния разбойник - „Грешната Лена и луковото перо“.

Важно значение имат и легендите за сътворението на света, произхода на човека и народностите. Народът прави опит да си обясни как са били създадени вселената и човекът. Не можем да не изтъкнем факта, че религиозните възгледи на народните маси не съвпадат с догмите на официалната религия и затова изглеждат съвсем правдиви.

В някои от легендите за произхода на различните народи се прокрадват националистически тенденции, дошли от господстващите класи. Това става причина за подигравателно, неприязнено отношение към тези народи - турци, гърци, цигани, власи, немци. В тях изобилстват легендарни елементи, битови подробности и подчертана критическа наблюдателност, що се отнася до най-характерното у тях народи.

Легендите за произхода на животните, растенията и природните явления показват желанието на народа да разбере обкръжаващата го околна среда, макар и през призмата на суеверието и фантастиката. Разказите са къси и поясняват появата на костенурката, лястовичната, защо житният клас е малък и т. н. Тяхната композиция е елементарна, без специален увод, няма забавено действие. Езикът е много близък до обикновената разговорна реч.

За съвременния читател легендите са ценен материал, благодарение на който може да се проследи развитието на народния светоглед в миналото, да се вникне в психологията на обикновените хора и да се разбере отношението им към другите народи.

„СВЕТИ ГЕОРГИ И ЗМЕЯТ“ е легенда, посветена на Георги. Той спасява живота на царската дъщеря в неравна битка. В началото на разказа безименният творец съобщава безпристрастно, че Георги не е на почит .сред хората.

В едно езеро живее змей, който всяка година отвлича и изяжда по една мома. След като се свършват всичките моми в селото накрая идва ред и на царската дъщеря. Тогава при нея идва непознат мъж на име Георги. Като я вижда, че плаче, я пита за причините. Тя му разказва за змея. Човекът я успокоява и ѝ предлага да седне. Той пък ляга в скута ѝ, като ѝ заръчва да го събуди, когато змеят дойде. След малко чудовището страховито забучава. Девојката не смее да изпълни съвета на странния мъж, а само рони сълзи. Една от тях падна върху лицето на Георги. Той я усеща, отваря очи и спокойно запитва момата защо пак плаче.

Тя му отговаря, че змеят вече е в стаята и ще я глътне. С думите да не бере грижа, Георги пъргаво подскача и точно в момента, когато змеят отворя уста да глътне момичето го пробжда с копието си. Така смелчакът отървава всички от човекоядеца. В двубоя Георги проявява безстрашие. самообладание и мъжество. Нито за миг той не изгубва присъствие на духа, не се уплашва от ужасния външен вид на своя враг и го убива съвсем хладнокръвно. Ръката му дори не трепва, когато насочва оръжието срещу звяра, Това е личност, която в кризисни ситуации мобилизира своите сили докрай, за да успее в неравната битка. Преценява трезво, че само той ще избави немощните жертви - момите, от насилието. Оттогава Георги е много уважаван от народа и заслужено наречен ПОБЕДОНОСЕЦ.